

Munich Personal RePEc Archive

Examination of national-level planning behaviour: An attempt at analysing some interrelations

János Gács and Mária Lackó

Institute for Economic and Market Research, Budapest (KOPINT
) , Institute of Economics, Hungarian Academy of Sciences

1974

Online at <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/61834/>

MPRA Paper No. 61834, posted 18. February 2015 22:45 UTC

A népgazdasági szintű¹ tervezési magatartás vizsgálata

(Kísérlet néhány összefüggés elemzésére)

A szocialista tervezéssel foglalkozó közgazdasági irodalom feltűnő sajátossága a *normatív szemlélet*. A művek jórészt azzal foglalkoztak és foglalkoznak, miért van szükség tervezésre, hogyan *kell* tervezni, milyen a jó tervezés, és hogyan lehetne javítani a tervezési munkát. Hogy a „milyen legyen”-szemlélet jellemezte a klasszikusok munkáit — ez természetes, sőt a szocialista gazdálkodás első éveiben született művek „utat mutató” jellege is érthető. Nem tagadható azonban, hogy az egész közgazdasági gondolkodást hosszú ideig átható normatív szemlélet a működő gazdaságról felületesen alkotott képpel fonódott össze; ez a kép nem ellenőrzött és bizonyos szempontból nem ellenőrizhető volt. Azóta ez a helyzet több vonatkozásban módosult; nehéz lenne itt most minden gazdasági, politikai vagy elmélettörténeti oldalát megvizsgálni annak, hogyan nyerhetett a normatív felfogás mellett bizonyos tért a valóságosan működő gazdaság megismerését célul kitűző *leíró szemlélet*. Annyi bizonyos, hogy a szocialista gazdálkodás tárgyilagos leírásának igénye az új mechanizmusok kidolgozása során merült fel.

Egy, a központosított gazdálkodással szembeállított új irányítási rendszer felvázolásához s a korábbival szembeni előnyeinek igazolásához nyilvánvalóan szükséges volt a centralizált típus sajátosságainak leírása. A gazdasági rendszer ilyen jellegű leírásaiban a tervezésnek sok fontos oldalát elemezték, így a naturálgazdálkodást, az erőltetett fejlesztést, a túlzott központosítást stb. Ezek a gazdaságirányítási rendszer szempontjából lényegi kérdésekre koncentráló elemzések azonban nem magának a tervezésnek a szisztematikus vizsgálatát célozták. Ez utóbbi — az elmúlt 25 évben Magyarországon folytatott népgazdasági tervezés — sokoldalú, rendszeres leírása és elemzése még várat magára.

A legutóbbi években megjelent elemzéseket¹ elismerve sem állítható, hogy elterjedtek volnának például az olyan vizsgálatok, mint a terveknek és végrehajtásuknak, a tervekkel kapcsolatos eredményeknek, az ezekkel összefüggő, időben viszonylag állandó vagy visszatérő jellegzetességeknek a feltárása. Holott terv és tény összehasonlítása — a problematikából adódó legkézenfekvőbb módszer a tervezés sajátosságainak kifürkészésére. Nem véletlen, hogy az előrejelzések, tervek elemzésének nemzet-

¹ Bugnics Richard: Előrejelzés ökonometriai modellekkel. Előrejelzések értékelése. Disszertáció, 1971. (Kézirat.) Palotai László: A népgazdaság munkaügyi tervai és azok teljesítése, 1957—1967. Statisztikai Szemle, 1971. 8—9—10. sz. Stark Antal: Középtávú népgazdasági terveink és teljesítésük. Pénzügyi Szemle, 1972. 8. sz.

közi irodalma központi szerepet tulajdonít a terv—tény-eltérések mérésének és értékelésének.²

Tanulmányunkban a népgazdasági tervezés egyes oldalainak első-sorban adatokon alapuló leírására törekszünk; rutinszabályok megfogalmazásával próbálunk a tervezési tevékenységet befolyásoló motívumok közül néhányat kimutatni. Nem célunk sem teljesen precíz fogalomrendszer kidolgozása, sem valamiféle tervezési elmélet felállítása. A tervek értékelő elemzésére sem törekedtünk, és a tervezés szükségességének és hasznosságának bizonyítását sem tartottuk feladatunknak.

A tervezést a továbbiakban úgy értelmezzük, mint *tervkialakítási tevékenységet*. Olyan munkálatokat foglalunk össze a tervezés fogalma alatt, amelyet az Országos Tervhivatal, a funkcionális szervek és az ágazati minisztériumok stb. végeznek a tervdokumentumok elkészítése során. Ugyanakkor eltekintünk az esetleges tervlebontástól, tervalkutól, valamint a terv végrehajtása érdekében kifejtett „elősegítő” tevékenységektől. Ez nem azt jelenti, hogy például új szabályozók bevezetését nem az előrelátás jelénék, a gazdaság tudatos alakítására irányuló törekvésnek fogjuk fel, csak azt, hogy a tervezésnek egy szűkebb fogalmát használjuk. Ez a szűkebb értelmezés tanulmányunkban párosul egy erős absztrakcióval. A valóságos tervezésben — mint minden gazdasági tevékenységben — bonyolult ellentétek munkálnak, ezek teljes felderítésére a vizsgálat ilyen kezdeti stádiumában nem vállalkozhattunk. Így a tanulmány első részében szemléletünk egy „egyakaratú-egycélú Tervező” feltetelezésén nyugszik, s a későbbiekben is csak *néhány* ellentét hatására kialakuló tervezői viselkedést vizsgálunk.

Vizsgálatainkat a legegyszerűbb terv—tény-összehasonlításokkal kezdjük, amelyekben néhány idősor alapján igyekszünk következtetéseket levonni a tervezésben jelentkező „legáltalánosabb” szabályosságokra vonatkozóan. Az általánosság felső foka itt azt a szándékot fejezi ki, hogy a figyelembe vehető leghosszabb időszakra és a rendelkezésre álló összes tervszám által átfogott tervezési területre állapítsunk meg összefüggéseket.

Vizsgálatainkhoz szükséges egy — számunkra igen fontos — fogalom, a „*tervezői magatartás*” tartalmának tisztázása.

Tervezői magatartáson a továbbiakban olyan szabályosságok lehetnek legáltalánosabb rendszerét értjük, amelyek alapján a tervezők a rendelkezésre álló információkból a terveket kialakítják.³ Itt nem technikai jellegű összefüggésekre gondolunk. Úgy véljük, hogy az alapvető jelentőségű tervszámok nagyságát nem egyszerűen kapacitásfelmérés, mérleg-összefüggések, konzisztenciaszámítások és maximális pontosságra törek-

² Bjerve, P. J.: *Planning in Norway 1947—1956. Contributions to Economic Analysis XVI.* North-Holland Publishing Company, Amsterdam, 1959.; Mincer, J. ed.: *Economic Forecasts and Expectations (Analysis of forecasting behavior and performance).* NBER, New York, 1969.; Theil, H.: *Economic Forecasts and Policy.* Amsterdam, 1961.; Theil, H.: *Applied Economic Forecasting.* Chicago, 1966.; Tinbergen, J.: *Central Planning.* Yale University Press, New Haven and London, 1964.; Tinbergen, J.: *Development Planning.* World University Library, London, 1967.; Zarnowitz, V.: *An appraisal of Short-Term Economic Forecasts.* NBER, Occasional Paper 104, New York, 1967.; Stark Antal: *Középtávú terveink teljesítésének néhány tapasztalata.* Bp. 1972. (Sokszorosítás.); Zala Júlia: *Központi szándék és tervszerűség.* Közgazdasági Szemle, 1971. 4. sz.

³ Ez a fajta magatartás-felfogás igen közel áll Kornai Jánosnak „Anti-equilibrium” című művében (Közzgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1971.) a válaszfüggvénnyel kapcsolatosan kifejtett nézetéhez. Egész tanulmányunk szorosan kapcsolódik ehhez a műhöz, mind szemléletben, mind néhány átvett, illetve módosított fogalomban (feszültség, ambíció). Munkánkat tulajdonképpen kísérletnek tekintjük, amelyben az Anti-equilibrium szemléletét kíséreltük meg egy konkrét problémára alkalmazni.

vő előrejelzések alkalmazása határozza meg, még a rövid távú (éves) tervek esetében sem. A tervezés, egész menetét tekintve, nem mechanikus tevékenység. A jövő céljainak, feladatainak meghatározásába beleszól a tervmunka résztvevőinek saját érdeke, meggyőződése, de különösen *a tervet kialakító és az abban érdekelt szervezetek véleménye*, amelyek magasabb szinten különböző gazdaságpolitikai elgondolásokként fogalmazódnak meg. Az imént említett szabályosságok tehát a tervezés motívumainak hatását jelzik, a szabályosságok rendszerén pedig a motívumok „általános erőviszonyát”, együttes hatásmechanizmusát értjük.

Már előljáróban szeretnénk felhívni a figyelmet alkalmazott módszerünk belső problémáira. Egy „magatartási szabály” kimutatásához két lépés szükséges. Egyrészt a szabálynak — legalábbis abban a rendszerben elképzelve, amelyben érvényesülését feltételezzük — hihetőnek kell lennie, másrészt ezt az összefüggést a tényeknek „számszerűleg” bizonyítaniuk kell. Max Weber ezt a két oldalt úgy fogalmazza meg, hogy „...érthető cselekvési típusok, azaz »szociológiai szabályok« csak az olyan statisztikai szabályszerűségek, amelyek megfelelnek valamely társadalmi cselekvés érthető vélt értelmének”⁴.

A nehézségek akkor merülnek fel, amikor feltesszük magunknak a kérdést: vajon eleget teszünk-e a két követelménynek, miközben íróasztal mellett ülve, a tervezéssel foglalkozó kevéske irodalom ismeretében kialakítunk egy magatartási szabályt, majd azt a szintén szerény publikált adatmennyiséggel „teszteljük”, mégpedig pozitív eredménnyel. Úgy véljük, hogy ilyen eszközökkel a viselkedési szabályt nem tekinthetjük teljes egészében sem értelmesnek, sem tapasztalatilag bizonyított-nak. Ehhez még feltétlenül szükség lenne több — rendelkezésünkre nem álló — szöveg és adat elemzésére, s ami a legfontosabb: a tervezés alanyainak megismerésére, módszereik, kapcsolataik feltérképezésére, vagyis átfogó gazdaságsszociológiai kutatásokra. Vizsgálataink során — különböző okok miatt — eddig ezekhez az eszközökhöz nem fordulhatunk, és így módszerünket a „fekete doboz”-szemlélet, annak sajnálatos egyoldalúsága jellemzi.

A középtávú és az éves tervek kapcsolata

Négy gazdasági mutató 1957—1972 közötti tervezett és tényleges értékeiből táblázatokat állítottunk össze. (Itt helyhiány miatt csak a nemzeti jövedelem táblázatát közöljük.) Egyelőre ezzel a négy idősorral — a nemzeti jövedelem, az ipar szocialista szektorának termelése, az országos építés-szerelés és a mezőgazdasági termelés idősoraival — kívánjuk a terveket és teljesítésüket reprezentálni. Kiválasztásukban semmilyen különleges szempontot nem volt alkalmunk érvényesíteni: vizsgálatunk kezdetén ezekre a főbb mutatókra és erre az időszakra állt rendelkezésünkre idősor.⁵ Minden adat a növekedési ütemet mutatja. A sorok a középtávú tervszámmal kezdődnek (átlagos évi növekedésre számolva), majd a középtávú terv első éves terve következik, amit az első

⁴ Max Weber: Gazdaság és társadalom. (Szemelvények.) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1967. 47. l.

⁵ Erre a négy mutatóra sem állt rendelkezésünkre a középtávú tervben szereplő éves ütemezés. Így átlagos ütemezéssel számoltunk.

év tény száma követ. A maradék azt az évi növekedési ütemet jelzi, amelyre az adott ágazatnak a középtávú terv hátralevő éveiben szüksége lenne ahhoz, hogy a középtávú terv előirányzata épp teljesüljön. A sorok végén feltüntettük a középtávú terv teljesítését mutató tényadatokat.

Nemzeti jövedelem
(Növekedési ütem, százalék)

1. sz. táblázat

Középtávú tervek	Átlagos terv	1. év terv	1. év tény	Marad	2. év terv	2. év tény	Marad	3. év terv	3. év tény	Marad	4. év terv	4. év tény	Marad	5. év terv	5. év tény	Átlagos tény
II. 3 éves	4,2	4,3	5,5	3,5	6,3	6,4	0,7	8,8	9,6							7,1
II. 5 éves	6,3	7,0	6,2	6,3	8,9	4,7	7,0	7,8	5,8	7,8	7,2	4,8	10,5	2,8	1,2	4,5
III. 5 éves	4,1	3,5	8,4	3,1	3,7	8,0	1,4	5,9	5,0	0	5,1	8,0	0	6,1	4,9	6,8
IV. 5 éves	5,6	7,0	6,5	5,8	5,8											

A táblázatok sorait követve feltűnt, hogy a középtávú terv, a maradékok és az éves tervek között nem sok kapcsolat van a középtávú terv első-második éve után, vagyis az éves tervek a középtávú terv kezdő éveitől viszonylag autonóm módon alakulnak, a folyó középtávú tervfeladat nem hat rájuk. Ezt illusztrálják a 2. sz. táblázat számai, amelyek azt mutatják, hogy átlagosan hány százalékkal térnek el az éves tervek (az első év esetében) a középtávú növekedési előirányzattól, illetve (a további évek esetében) a maradéktól.

2. sz. táblázat

**Az éves tervek előirányzatainak átlagos
eltérése a középtávú terv előirányzatától,
illetve az ún. maradéktól**

Megnevezés	Százalék
Nemzeti jövedelem	28
Ipar	17
Építőipar	46
Mezőgazdaság	78

Az éves tervek természetesen eltérhetnek a középtávú terv átlagos ütemezésétől, de az ilyen nagy átlagos eltérés kétségesse teszi a kétfajta terv szoros kapcsolatát.

A középtávú terv *első éves tervére* nyilvánvalóan hat az ugyanabban az időpontban kezdődő középtávú terv előirányzata. Ezzel a hatással kapcsolatosan fogalmazzuk meg az *első szabályosságot*: a középtávú terv első

évének terve az előző időszak utolsó évének tényadata és az aktuális középtávú tervszám között helyezkedik el.⁶ Talán úgy is mondhatnánk, hogy ennél a tervnél a múltat az utolsó év, a jövőt pedig a középtáv jelenti a tervezők számára. (A mezőgazdasági termelés esetében — ahol az utolsó évet minden középtávú tervidőszakban visszaesés jellemezte, amelynek oka nagyrészt a kedvezőtlen időjárás volt — ez a szabályosság értelmetlen lenne: mezőgazdasági értelemben vett „rossz évre” senki sem épít. Ezért a szabály a mezőgazdaságnál módosul: itt az utolsó „nem rossz” év eredményét vesszük figyelembe a tervezők.)

A szabály érvényesülési gyakoriságát a 3. sz. táblázat mutatja.

3. sz. táblázat

Az „első szabály” érvényesülésének gyakorisága

Megnevezés	A II. hároméves	A II. ötéves	A III. ötéves	A IV. ötéves
	terv első éve			
Nemzeti jövedelem.▲	*	*	*	—
Ipar	~	~	*	*
Építőipar.....	*	—	*	*
Mezőgazdaság.....	*	—	*	~

Jelölések:

- * a szabály teljesül;
- ~ a szabály nem teljesül, de az eltérés kisebb egy pontnál;
- a szabály nem teljesül, s az eltérés nagyobb egy pontnál.

Ezek szerint a fenti összefüggés valóban általánosnak tekinthető, hiszen a 16 eset közül mindössze háromnál fordult elő a szabályossággal ellentétes tervkialakítás.

A terv feszültségére reagáló magatartás

A továbbiakban csak az éves terveket vizsgáljuk, és ezen belül is elsősorban azt, hogy van-e valamilyen kapcsolat a múlt terveinek eredményessége (teljesítése) és a jövő terveinek nagysága között.

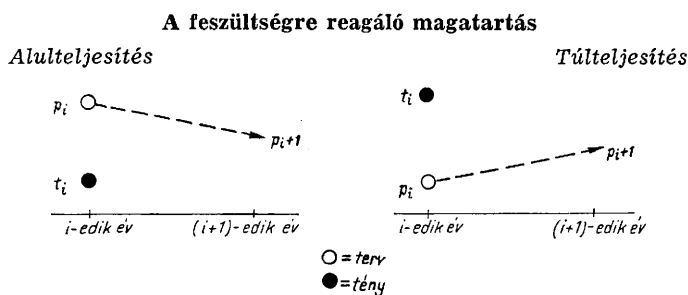
Minden bizonytalan kimenetelű ismétlődő tevékenység elemzésekor felmerül egy egészen általános emberi-szervezeti regulátor szerepének jelentősége: ez a hibából való tanulás. Néhány korábbi siker és kudarc az ismeretlen világ kiszámíthatatlan jelenségei között fogódzót jelent; valószínűsíti bizonyos további lépések sikerességét. A kérdés most az: lehet-e a népgazdasági tervezés esetében értelmezni ezt a reakciót, illetve annak elemeit — a kudarcot, a kudarc felismerését és az ebből való tanulást.

Szerintünk a tervezés rendszerében megtalálhatók azok a motívumok, amelyek a hibára gyorsan reagáló magatartást érvényre juttathatják.

⁶ Minthogy az éves terv elkészítésekor a tervezők a bázisévnek csak a várható eredményeit ismerik, a tervet valójában ezekre az adatokra építik fel. Ezek a várható adatok azonban nem álltak rendelkezésünkre, így vizsgálatainkat a tényleges eredmények alapján végeztük.

Minden tevékenységnek van önmagából adódó vagy legalábbis elfogadott minőségi mércéje, amellyel kontrollálja önmagát, illetve őt kontrollálják. A tervezői tevékenység is rendelkezik ilyennel, ennek segítségével méri munkájának színvonalát. Ez a magától értetődő mérőeszköz a *terv abszolút feszültsége* $| \text{terv}_i - \text{tény}_i |$, vagyis a *terv—tény-eltérés* abszolút értéke, melynek nagyságát munkája során a tervező csökkenteni igyekszik, hiszen ha az év végén az eredmény nagyon eltér a tervezettől, az részben neki is felróható. (Fokozott mértékben áll ez a túlteljesítés esetére, amikor az eltérést nem lehet áthárítani a végrehajtó apparátus hiányosságaira.) A tervezőnek ez a magatartása feladatköréből, funkciójából következik, itt még semmilyen gazdaságpolitikai erő nem érezteti hatását.

Ha mármost a tervező a múltbeli tervek és tények eltérését értelmezi hibának, és megvan benne a szándék, hogy a következő terv kialakításában felhasználja tapasztalatait, akkor ez a reakció többféleképpen történhet meg, annak megfelelően, hogy a múlt milyen távoli visszatekintést jelent számára, s hogy milyen módon igyekszik elkerülni a megismert buktatókat. Mi az egyik legegyszerűbb reakciósémát tételeztük fel: a múlt, amit az éves terv kialakításakor elemeznek, a tervévet közvetlenül megelőző év, a reakció pedig abban áll, hogy alulteljesítés után (tehát ha $t_i < p_i$) a terv lefelé mozdul el ($p_{i+1} < p_i$), míg túlteljesítés után (ha $t_i > p_i$) a terv emelkedik ($p_{i+1} > p_i$).⁷

Az 1. sz. ábrán látható séma a *terv—tény-eltérés* csökkentésére irányuló szándék mellett még olyan tervezői gondolkodást tételez fel, amely az utolsó év feszültségét (*terv—tény-eltérését*) kialakító feltételeket, tendenciákat változatlanoknak veszi, és így feltételezi, hogy a tényadat a jövőben is változatlan irányban tér el az előző évi tervnek megfelelő számtól: vagyis ha $t_i > p_i$, akkor $t_{i+1} > p_i$ és fordítva.

Felmerül a kérdés, hogy a fenti gondolatmenet nem azonosítja-e a Tervezőt a jövőt maximális pontossággal becsülni szándékozó Előrejelzővel. Semmi esetre sem, hiszen itt csak azt állítjuk, hogy a terveket kialakító *sok tényező közt* szerepet játszik a tervezői munka tartalmából — egy jövőbeli eredmény előzetes kiszámításából — következő korrekciós igény, egy *durva* előrejelzői viselkedés.

Ahhoz képest, hogy ez a magatartás egyéb motívumokkal *együtt* fejti ki hatását, kimutatására meglehetősen primitív technikát alkalmaz-

⁷ Itt és a továbbiakban p_i az i -edik év tervét, t_i pedig az i -edik év tényadatát jelöli.

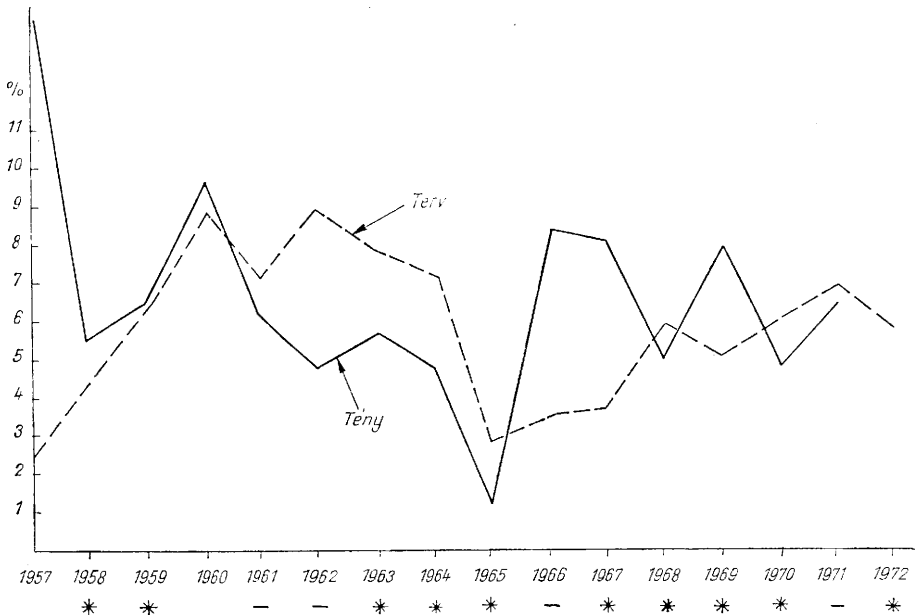
tunk: sorra vettük a terveket, és megnéztük, eleget tesznek-e az 1. sz. ábrán látható kritériumnak. S hogy a feszültségre való ilyen reagálás nem pusztán üres absztrakció, bizonyítja az a körülmény, hogy még ez a durva módszer is egyértelműen pozitív eredménnyel mutatja ki jelenlétét a tervekben.

Itt felmerül egy gyakorlatibb jellegű probléma: ismerhetik-e a tervezők a terv készítésekor a tervet megelőző év, illetve a tervkészítés alatti, tehát a folyó év eredményét? Igen, ismerhetik, hiszen a részeredmények rendelkezésre állnak, és az ezek alapján készült becslések is segítik a tervezőket a következő évi mutatók kialakításában.⁸

A 2. sz. ábrán a nemzeti jövedelem terv- és ténygörbéje látható. A feszültségre reagáló magatartásnak megfelelő tervek alá * jelet, az ellentétes „viselkedésű” tervek alá mínusz jelet (—) tettünk. Így például az 1958. év terve azért kapott * jelet, mert az 1957-es nagy túlteljesítés után a terv felfelé mozdult el, és így az 1. sz. ábra „túlteljesítés”-esete valósult meg. Nem kapott jelölést az olyan terv, amely a szabályosság szempontjából nem értékelhető.⁹ Az ipari, az építőipari és a mezőgazdasági termelés idősorára is elvégeztük ezt a vizsgálatot.

2. sz. ábra

A nemzeti jövedelem növekedésének terv- és ténygörbéje

⁸ „... a tervezés első fázisa a tervét megelőző év (a bázisév) gazdasági eseményeinek elemzése”. Zala Júlia: Az éves tervezés rendszere Magyarországon: Statisztikai Szemle, 1969. 6. sz.; „Az ősz folyamán kb. október–november hónapban már megbízható becslés készíthető a folyó évi várható fejlődésről... E szakaszban... el kell végezni a folyó évi fejlődés elemzését, a kialakult tendenciák feltárását.” Rövid távú tervezés az új gazdasági mechanizmusban. Országos Tervhivatal közgazdasági főosztálya, 1967. február. (Sokszorosítás.)

⁹ Ez akkor áll elő, amikor $t_i = p_i$. Ugyancsak értékelhetetlen a $p_{i+1} = p_i$ eset. (Egyenlőségnek vettük a háromtized százaléknál kisebb eltéréseket is.)

A teszt eredménye a nemzeti jövedelemre 71 százalék.¹⁰ Jól látható, hogy a negatív jelek elhelyezkedése nem véletlenszerű: három közülük középtávú terv induló événél található. Az ilyen tervek kialakításának „saját szabálya” is van, mint ahogy erről az előzőekben már meggyőződhattünk. Úgy tűnik, hogy a két rutin — a feszültségre reagáló magatartás és a „saját szabályosság” — közül az utóbbinak, a középtávú tervek első évi tervét kialakítóknak volt erősebb hatása.

Az ipar 9/4-es (69 százalékos) és az építőipar 10/3-as (77 százalékos) aránya szintén meggyőzően bizonyítja, hogy a tervezés az előző évhez igazodva állapítja meg az új tervet.

A mezőgazdasági tervek negatív eredményt mutattak, 6/9-es (40 százalékos) aránnyal. Valójában azonban az arány nem ilyen rossz. A vizsgált időszakban a mezőgazdasági termelés három alkalommal esett abszolút mértékben is vissza, rossz időjárási viszonyok és árvíz következtében. Mint azt már jeleztük, nem valószínű, hogy a tervező ennek a „tendenciának” hisz, ezért jogos feltételezés az, hogy a rossz évről tudomást sem véve, az azt megelőző év teljesítésére reagál. Ilyen szempontok szerint értékelve e terveket, az arány 8/6 (57 százalék) lett.

A tervezői funkcióból eredő magatartást a fenti adatok tehát igazolják.

Három szocialista ország nemzeti jövedelmére vonatkozóan összegyűjtött terv- és tényadatok majdnem folytonos sorai is alátámasztják megállapításunkat. Ezek az országok: *Bulgária, Lengyelország és a Szovjetunió*. A bolgár adatok 5/2-es (71 százalék), a lengyelek 9/3-as (75 százalék) és a szovjet adatok 7/1-es (88 százalék) aránya arról tanúskodik, hogy a rövid távú korrigáló magatartás nem a magyar tervezés sajátossága.

Visszatérve a magyar tervezésre, megvizsgáltuk — bár részletesebb elemzésüket nem tartjuk célunknak — a középtávú terveket is, azt kutatva, vajon megjelenik-e bennük a feszültségre reagáló magatartás. A vizsgálat eredményét mutatja a 4. sz. táblázat.

4. sz. táblázat

A feszültségre reagáló magatartás a középtávú tervekben

Megnevezés	I. ötéves terv	II. ötéves tervjavaslat	II. hároméves terv	II. ötéves terv	III. ötéves terv	IV. ötéves terv
Nemzeti jövedelem	—	*	*	*	*	*
Ipar	*	*	*	*	*	*
Építőipar	*	*	*	*	*	*
Mezőgazdaság	—	*	*	—	*	—

A táblázat pozitív eredményt mutat. Természetesen ez a viselkedés már nem „rövid távú hibából való tanulás”.

¹⁰ A szabályosságok teljesülésének százalékos arányát a következőképpen kell értelmezni: nulla százalék esetén az értelmezhető tervek a szabályosság ellenkezője teljesül. Az 50 százalék nem valamiféle féleredményt jelent, hanem azt, hogy az értelmezhető esetek között a szabályosságnak megfelelő és az azzal ellentétes tervek azonos számban fordulnak elő. Az összefüggés igazolódásáról tehát csak 50 százalék felett beszélhetünk.

Tervezői ambíciók és a külkereskedelmi egyenleg

Az eddigiekben ugyanazon gazdasági mutató terv- és tényadatai között igyekeztünk összefüggéseket kimutatni. A továbbiakban egyéb tényezőket is figyelembe veszünk, amihez előljáróban bevezetjük a *tervezői ambíció* fogalmát.

A mindennapi életben egy embert általában akkor neveznek ambiciózusnak, ha az jellemzi, hogy merész célokat tűz maga elé, illetve bizonyos célokat nagy intenzitással, nagy kedvvel igyekszik elérni. Egy döntés, egy cselekedet alapján is szokás valakinek az ambiciózus volta felől ítélni, ilyenkor azonban még szembetűnőbb, hogy az ítéletalkotáshoz elengedhetetlen valamiféle viszonyítási alap: egy tettet csak úgy ítéltünk meg, ha azt egy általános cselekvési mintához vagy az illető korábbi viselkedéséhez viszonyítjuk.

Mindezek tisztánlátása fontos, ha a mindennapi élet és a pszichológia ambíciófogalmát a gazdaság területén akarjuk felhasználni, méghozzá operacionalizálható formában.

Gazdasági szervezetek ambíciójánál figyelembe kell venni, hogy az nem egy egységes akaratot, változatlan orientációt tükröz, hanem a résztvevő személyek különböző törekvései alakítják ki; tehát egészen eltérő motívumok által vezérelt ambíciók.

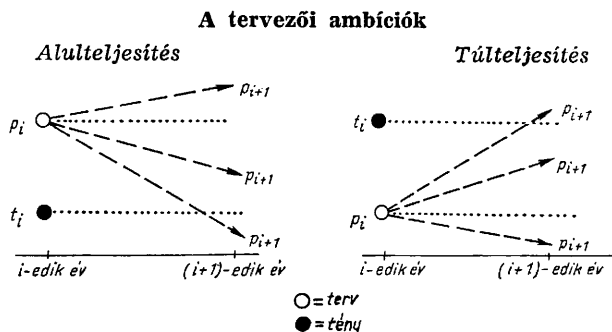
Nagy, strukturált szervezetekben, ahol a szándék és a tett több szempontból is elszakadhat egymástól, különösen hosszabb távú döntések esetében, meg kell különböztetnünk a döntések ambícióját a végrehajtásban megmutakozó ambíciótól. Tanulmányunkban a tervezést mint tervkialakítást vizsgáljuk, ennek megfelelően csak a *tervezési döntés* ambíciójával foglalkozunk.

A tervezési döntések többsége az ismétlődő döntések körébe tartozik, tehát azok közé, amelyek szükségessége időről időre felmerül, amelyeket havonta, évente újból és újból tárgyalnak. Ugyanakkor a legtöbb terv számszerűen is megjelenik. Márpedig a számszerűen is megjelenő, ismétlődő döntéseknél az imént említett viszonyítási alap kézenfekvő: az előző időszak eredménye. Így az aktuális döntés ambíciója ennek a döntésnek és az ugyanerre a problémára vonatkozó korábbi eredménynek valamilyen viszonyaként határozható meg.

Mi az előző év feszültségét tekintjük „eredménynek”, és ehhez az „eredményhez” viszonyítva értelmezzük az ambíciómértéket: ambiciózusabb egy bizonyos növekvő terv, ha nagy alulteljesítést követ, mintha ugyanezt a tervet túlteljesítés után tűzték volna ki.

Ambíciófogalmunk három ambícióirányt foglal magában, amely az alulteljesítés és a túlteljesítés utáni tervkialakítást egységesen kezeli. Egységesen abból a szempontból, hogy mindkét esetben a feszültség komponensei képezik azokat a határokat, amelyek meghatározzák egy adott terv *merész*, *óvatos* és *ambíciótlan* voltát. A 3. sz. ábrából ez világosan kiolvasható.

Maguk az elnevezések sem önkényesek; joggal tekinthetjük *merésznek* azt a tervet, amely túlteljesítés után a ténynél, illetve alulteljesítés után az el nem ért tervnél nagyobb előirányzatot tartalmaz (növekedési ütemekről van szó). Az *óvatos* tartományba eső tervek az egyik esetben tervnövekedést, a másokban pedig tervcsökkenést jelentenek, de a ko-

rábbi terv és tény korlátai között; az óvatosság így függetlenül a terv növekvő vagy csökkenő jellegétől, egységes reakciót jelent az előző terv feszültségére. Hasonlóan értelmezhető az *ambíciótlanság* is. (A merész, óvatos és ambíciótlán jelzők nem tartalmaznak értékítéletet, nem a tervek reális volta, megalapozottságára utalnak.)

Ha a három ambícióirányt három értéket feleltetünk meg, akkor a tervek sorozatát egy szemléletes ambíciógörbe írja le. A továbbiakban az ilyen görbék viselkedését vizsgáljuk.

Vizsgálódásainkat leszűkítjük: csak a nemzeti jövedelem növekedési ütemét és az ezzel szoros kapcsolatban levő tervmutatókat, illetve ambíciógörbéket elemezzük.¹¹ Mivel a nemzeti jövedelmet nem direkt módon tervezik — az csak „kijön” a népgazdasági tervszámítások során —, így mindazon tényező, melyet vizsgálunk, hatását közvetetten fejtí ki a nemzeti jövedelem tervére.

Tekintsük a nemzeti jövedelem ambíciógörbéjét (4. sz. ábra), és hasonlítsuk össze a nemzeti jövedelem tervgörbéjével (2. sz. ábra). Az ambíciógörbe nem egyszerűen a tervgörbe irányváltozásait nagyítja ki, hanem bizonyos szempontból többet mond, mint a tervgörbe. Vegyük például e görbének 1961—1962 és 1967—1968-as szakaszait: ezek körülbelül azonos nagyságú tervnövekedést mutatnak. Ha most az ambíciógörbén figyeljük meg a két időszaknak megfelelő változásokat, akkor azt látjuk, hogy ugyanakkora növekedés az egyik esetben (1961—1962) ambíciótlánról merészre való tervváltozást eredményezett, míg a másik esetben a terv óvatos maradt. Ennek oka az, hogy az első esetben alulteljesítés után, a másik esetben pedig túlteljesítést követően határozták el az azonos nagyságú tervnövelést. Általánosabban megfogalmazva: az ambíciógörbét az különbözteti meg a tervgörbétől, hogy az előbbi a terv és a tények időbeli alakulását *összevontan* jellemzi.

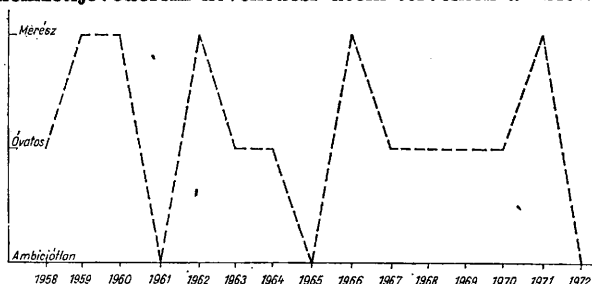
A fő kérdés a továbbiakban az, hogy mi okozhatja a görbe kilengéseit, mi befolyásolja döntően a Tervezőt tevékenysége során.

Köztudott, hogy a magyar gazdaság milyen érzékeny a külkereskedelemre, továbbá az, hogy a magyar gazdaságpolitika erősen egyensúlyra orientált. Ezt tükrözik a tervek teljesítéséről szóló publikált be-

¹¹ Tisztában vagyunk azzal, hogy ez mennyire leszűkíti a problémát, de az is igaz, hogy a nemzeti jövedelem — a gazdasági fejlődés legfőbb mércéjének tartott mutató — tervezésének kitüntetett szerepet kell tulajdonítanunk. Annak ellenére, hogy sokan vitatják e mérce jelentőségét, annyi bizonyos, hogy fontos színtetikus mutatóról van szó, amely mennyiségi (növekedés) és minőségi (ráfordítások alakulása) változásokat is tükröz.

4. sz. ábra

Az évi nemzetijövedelem-növekedési ütem terveinek ambíciógörbéje

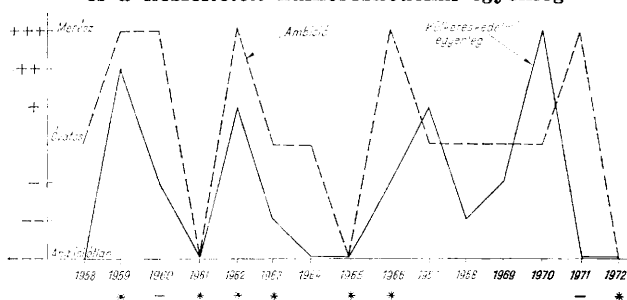

számolók is, amelyekben szembetűnő az egyensúly, pontosabban a külkereskedelmi egyenleg *romlásának* vagy *javulásának* központi szerepe.¹² Nem véletlenül beszélünk javulásról és romlásról: az az egyenlegnagyság, melyet egy adott évben elfogadhatónak tekintenek, időszakonként változó: „... volt időszak, amikor a nulla szaldót is elfogadhatónak tartották, más időszakokban pedig az 500 millió dFt-os pozitív szaldót helytelenítették.”¹³

Ha a nemzeti jövedelem növekedési ütemére vonatkozó tervek ambíciógörbéje mellé rajzoljuk az egyenlegértékek olyan időbeli görbéjét is, melynek pontjai az egy időszakkal (egy évvel) korábban elért egyenlegnagyságokat mutatják¹⁴, akkor a következő *szabályosság* tűnik elő: *ha egy adott évben az előző évhez képest javul az egyenleg, akkor a rákövetkező év növekedési ambíciója nő, ha pedig az egyenleg romlik, az ambíció csökken.* (L. az 5. sz. ábrát.)¹⁵

5. sz. ábra

Az évi nemzetijövedelem-növekedési ütem terveinek ambíciógörbéje és a késleltetett külkereskedelmi egyenleg

¹² „A többlet felhasználás a külkereskedelemben, illetve a nemzetközi fizetési mérlegben csapódott le, *külkereskedelmi egyenlegünk a korábbihoz képest romlott.*” „... az export dinamikus fejlődése mellett az importnak legalábbis stagnálása következik be, és így *külkereskedelmi mérlegünk egyenlege a tavalyihoz képest lényegesen javul.*” Faluvégi Lajos: Gazdaságunk eredményei és feladataink. Külgazdaság, 1972. 10. sz. (A mi kiemelésünk. — G. J.—L. M.)

¹³ Ozsváld László: A külkereskedelmi áruforgalom tervezésének néhány problémája 1958—1965 között. Országos Tervhivatal Tervezési Intézete, 1966. (Sokszorosítás.) 16. l.

¹⁴ Mivel az ambíciógörbe háromértékű függvény, az egyenlegeket nem vehettük pontos értékükön figyelembe. Ezért 500 millió dFt szélességű osztályokba soroltuk őket. 1 milliárd felett: +++; 500 millió és 1 milliárd között: ++; 0 és 500 millió között: +. Hasonló a beosztás a negatív egyenlegeknél is.

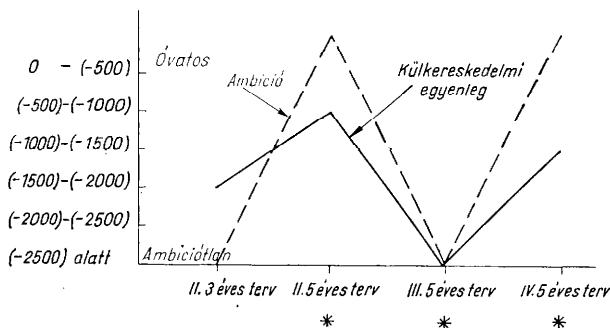
¹⁵ Továbbra is az ábrák alatt * -gal jelöljük az általunk kimondott szabályosság teljesülését, és — jellel ennek hiányát. A szabályosság szempontjából értékelhetetlen eseteket nem jelöltük meg. Az összefüggések teljesülését általában a két görbe együttes vagy ellentétes mozgása mutatja.

Ez a szabályosság, a külkereskedelmi egyenlegre való direkt reagálás 1967-ig szinte egyöntetűen teljesül. 1967-től kezdve, amikor az ambíciógörbén egy addig nem tapasztalt viszonylagos stabilitás jelentkezik — négy egymás utáni időszak terve megszakítás nélkül az óvatos tartományba esik — a szabályosság megszűnik vagy legalábbis módosul. 1972-ben azonban, az 1970. és az 1971. évi passzívumok hatására, ismét működésbe lép e mechanizmus.

A középtávú nemzetijövedelem-tervek is erősen reagálnak az egyenleg változására: javuló egyenleg hatására nő, romló egyenleg hatására pedig csökken az ambíció. (L. a. 6. sz. ábrát.¹⁶)

6. sz. ábra

A középtávú nemzetijövedelem-növekedési ütem terveinek ambíciógörbéje és a késleltetett külkereskedelmi egyenleg

Mindezek után kézenfekvő, hogy a behozatal és a kivitel növekedési-ütem-terveire, illetve az ezekből kialakított ambíciógörbékre koncentrá-lunk, hiszen az export és az import az a két tényező, amely meghatározza az egyenleg viselkedését.

Ezeket az ambíciógörbéket nagyrészt ambíciótlán és merész pontok alkotják, elenyésző az óvatos tartományba eső export—import-tervek száma (19:5). E nagy amplitúdójú kilengéseket szintén az egyenleg relatív változása határozza meg.

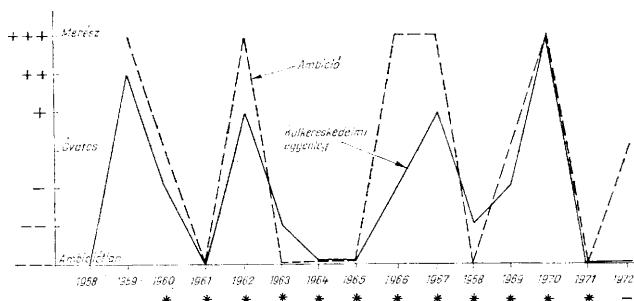
Az egyenlegváltozás és az importtervek kapcsolatát mutatja a 7. sz. ábra, ahol közös koordinátarendszerben ábrázoltuk az importambíciókat és ez egy időszakkal korábbi egyenlegnagyságokat. Az ábrából az importnak az egyenlegváltozásra való direkt reagálása olvasható le: *ha egyik évről a másikra romlott az egyenleg, akkor a következő időszakban alacsonyabbra szabják az import növekedésiütem-tervét*, hogy ily módon helyreálljon az egyensúly. Ez nagyrészt valóban teljesül is, előfordul azonban olyan eset (például 1960-ban), amikor a fenti politika — az importambíció csökkentése — nem válik be, nem sikerül megjavítani az egyenleget. Ilyenkor az import ambíciója tovább csökken, annak reményében, hogy végre bekövetkezik a várt egyenlegjavulás. Most tekintsük a már megjavított egyenleg utáni importambíciókat: *javuló egyenleg után az ambíció megnő*. Ez a megnövekedett ambíció az esetek nagy részében elrontja az egyenleget; bár itt is léteznek olyan esetek, amikor,

¹⁶ Itt középtávú tervidőszakok alatt létrehozott egyenlegekről van szó; ezek abszolút nagysága jóval nagyobb az évi egyenlegeknél, így az egyenlegosztályok számát növeztünk kellett.

jóllehet „egyenlegrontó”, „elegendő” politika érvényesül, mégsem romlik az egyenleg. Ezt kihasználva, ismét elengedő politikát alkalmaznak, melynek végül is „sikerül” elrontania az egyenleget.

7. sz. ábra

Az import növekedésiütem-terveinek ambíciógörbéje és a késleltetett külkereskedelmi egyenleg

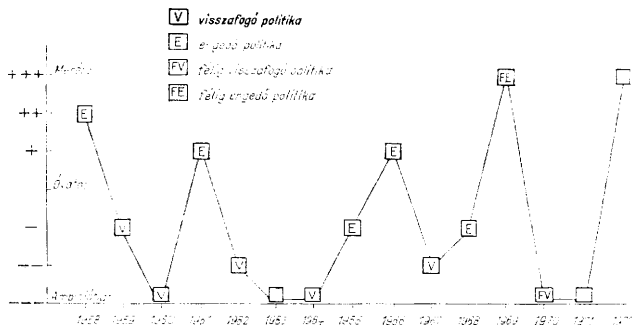
A fentiekben valójában egy ciklus fogalmazódott meg, melynek általános sémája a következő: romló egyenleg → csökkenő import-ambíció → javuló egyenleg → növekvő importambíció → romló egyenleg.

Hasonló, bár ellenkező előjelű ciklus jelent meg az exportambíció-görbe vizsgálata során: romló egyenleg → növekvő exportambíció → javuló egyenleg → csökkenő exportambíció → romló egyenleg. A fenti két ciklus összekapcsolásához nyújt segítséget az, ha az export- és az importambíciók viselkedését négy jellegzetes gazdaságpolitika elemeiként fogjuk fel. Ezeket a következőképpen definiáljuk:

	Importambíció	Exportambíció
<i>Visszafogó politika</i>	csökken	nő
	ambíciótlán	merész
<i>Engedő politika</i>	nő	csökken
	merész	ambíciótlán
<i>Félig visszafogó politika</i>	csökken	óvatos marad
	óvatos marad	nő
<i>Félig engedő politika</i>	nő	óvatos marad
	óvatos marad	csökken

A 8. sz. ábra az egyenlegnek az ambíciókkal való kettős kapcsolódását mutatja: egyrészt azt, hogy miként reagálnak az egyenlegváltozásra az ambíciók, az egyenlegváltozás milyen politikát szül, másrészt, hogy az egyenleg miként reagál ezekre az ambíciókra, vagyis a különböző politikák csökkentik vagy növelik-e az egyenleget.

A külkereskedelmi egyenleg alakulása és a különböző gazdaságpolitikák

Világosan látható, hogy az „egyenleg → ambíció”-hatások mindig egyértelműek: javuló egyenleg elengedő, romló egyenleg visszafogó politikát megvalósító ambíciókat vált ki. Ezeknek az ambícióknak a valóságra való hatásuk (az „ambíció → egyenleg”-hatás) — mint már jeleztük — nem ilyen egyértelmű, néhány esetben csak egy hasonló politika újbóli alkalmazása váltja ki a megfelelő egyenlegreakciót.

Az egyenleg tényleges és várt nagysága tehát az, ami alapvetően befolyásolja az export- és importambíciókat. Feltűnő, hogy az egyenleg-romlást követően az egyensúly helyreállítására mindkét eszközt (export-növelés, importcsökkentés) bevetették. Az utóbbi években több írás¹⁷ foglalkozott e mechanikus gazdaságpolitika hátulütőivel, s különösen az kapott hangsúlyt, hogy a gazdaságos export növelése az az eszköz, amely hosszú távra képes biztosítani az egyensúlyt. Az 1970., az 1971. és az 1972. évi tervek exportambíciója már tükrözi e gondolatok hatását: ezek a tervek már nem „tisztá” (visszafogó vagy engedő) politikát valósítanak meg.

Feltűnő az is, hogy egyenlegjavulás után szintén mindkét irányba elmozdulnak az ambíciók: az importé nőni kezd, az exporté pedig csökken. Az előbbi nyilvánvaló, kevésbé érthető viszont, hogy javuló egyenleg után miért kényelmesedik el az export, miért várja meg azt a pillanatot, amikor ismét szükség lesz rá ahhoz, hogy megjavítsa az egyenleget.

Mi lehet a magyarázata ennek az „elkényelmesedésnek”? Nyilvánvalóan sok tényező merülhet fel, közülük csak néhányat emelünk ki. Kettő a javuló egyenleg után kialakuló biztonságérzettel kapcsolatos, amely alapot ad arra, hogy egyrészt a gazdaságtalan exportot visszafogják, másrészt fokozzák a belső ellátást az export rovására.¹⁸

Fontos tényező az is, hogy amennyiben valamely szocialista relációban jelentős aktívum alakul ki, akkor annak felszámolására (tehát ex-

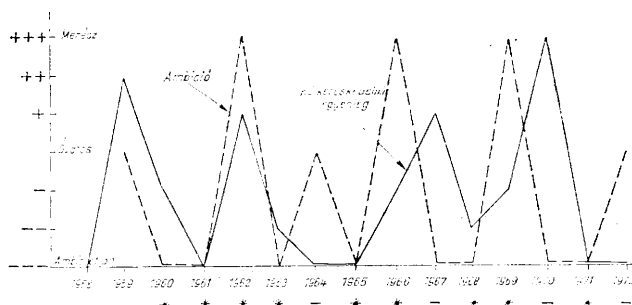
¹⁷ Farkas György: Exportnövelés vagy importcsökkentés. Külkereskedelem, 1970. 5. sz.; Veress Péter: Külkereskedelmünk problémái 1971–72-ben. Külgazdaság, 1972. 1. sz.; Veress Péter: Népgazdaságunk és a külkereskedelem. Közgazdasági Szemle, 1973. 4. sz.

¹⁸ „... Így a külkereskedelmi mérlegünk mindkét fő relációban aktív. Ez feljogosít minket arra, hogy az exporttal szemben nagyobb hatékonysági követelményeket támasszunk. ... A nem szocialista országokkal folytatott külkereskedelmünkben 1970-ben 5–6%-kal nő a kivitel az ez évi 28–30 %-kal szemben. A mérséklődést az okozza, hogy a belföldi piac jobb ellátása érdekében a könnyűipari exportot csak kis mértékben emeljük, a mezőgazdasági-élelmiszeripari kivitel pedig az 1969. évi színvonalon marad.” Vályi Péter: Gazdaságunk fejlődése és az 1970. évi feladatok. Pénzügyi Szemle, 1970. 2. sz. 9. l.

portambíciónk csökkentésére is) mindkét fél törekszik. A partnerország hasonlóan egyenlegvezérelt politikája miatt igyekszik passzívumát csökkenteni, nálunk pedig az aktívum csökkentése a cél, mert az sem jó, ha partnereink nekünk vannak jelentősen eladósodva.

9. sz. ábra

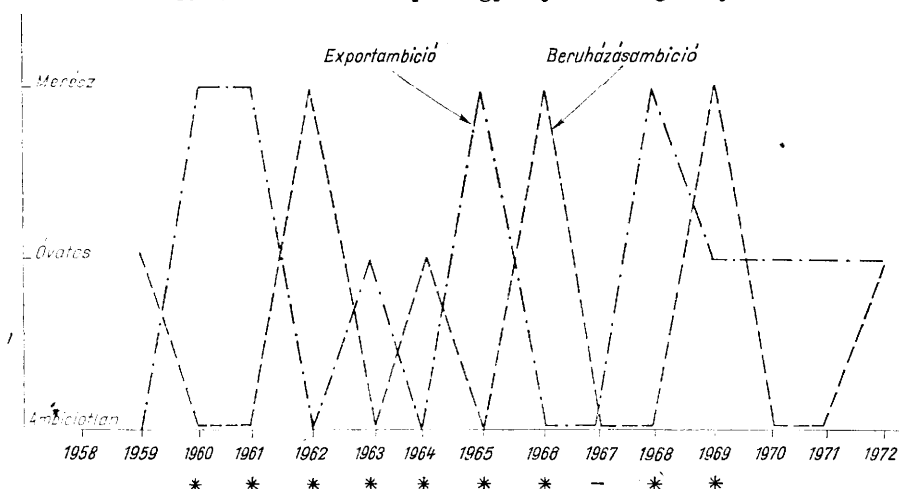
A beruházásnövekedési ütem terveinek ambíciógörbéje és a késleltetett külkereskedelmi egyenleg

Az export elkényelmesedésének okai között feltétlenül nagy a szerepe a beruházások alakulásának. A beruházási tervek ambíciógörbéje (9. sz. ábra) szemléletesen tükrözi a beruházási ciklusokat, de ebből az ábrából az is kiderül, hogy az ambíciókra itt is erős hatást gyakorol a külkereskedelmi egyenleg romlása és javulása: *romló egyenleg után a beruházási ambíció csökken, ellenkező esetben emelkedik*. A 10. sz. ábra — amelyen az azonos időszakra vonatkozó export- és beruházási ambíciók láthatók — jól mutatja azt, hogy az *export elkényelmesedésével egyidejűleg a beruházási ambíció megnő*, s hogy a két ambíció állandóan egymással ellentétesen mozog.

10. sz. ábra

A beruházás és az export egyidejű ambíciógörbéje

A szabályosságok együttes hatása

A nemzeti jövedelem terveinek vizsgálata során eddig három fontos összefüggést találtunk. Az első a középtávú terv induló évének tervére vonatkozott, a második a tervét megelőző év feszültségének hatását írta le, a harmadik pedig a külkereskedelmi egyenleg változásának és a terv ambíciójának kapcsolatát fogalmazta meg. Most még egy összefüggésre hívjuk fel a figyelmet.

Az éves terv készítésének menete, valamint az adatok is alátámasztani látszanak azt a feltevést, hogy az *i*-edik év tervét az (*i*—2)-ik év feszültsége is befolyásolja, mégpedig hasonló módon, mint ahogy azt az (*i*—1)-ik év feszültségénél láttuk. Az éves terv kidolgozásának kezdetén ugyanis — március—áprilisban — még ebből az adatból indulnak ki a tervezők, és a terv lezárásakor — október—novemberben — is a folyó évről csak várható teljesítéseket ismernek. Ha az (*i*—2)-ik évre is elvégezzük a feszültségre reagáló magatartás vizsgálatát, akkor 9/4-es arányt (69 százalékot) kapunk.

Így tehát eddigi vizsgálataink alapján négy szabályosságot vehetünk figyelembe a nemzeti jövedelem terveinek elemzésekor. Ezek voltaképpen függvényszerű kapcsolatot fejeznek ki a korábbi eredmények (feszültségek, egyenlegváltozás stb.) és a terv változása között. A kérdés most az, hogy a négy függvény hatása mennyiben erősíti, illetve gyengíti egymást, s hogy lehet-e e négy szabályt komplexebb kapcsolattá ötvözni. Ehhez nyújt segítséget az 5. sz. táblázat. A táblázatban a sorok képviselik a szabályosságokat, az oszlopok pedig az éves terveket. A kis nyilak a szabályosságok szerinti feltételezett hatást jelzik a szóban forgó év nemzeti jövedelmének tervére.¹⁹ Így például a második sor első nyila azért mutat fölfelé, mert 1958-ban túlteljesítés volt, és ennek hatására — a feszültségre reagáló magatartás szerint — az 1959-es tervnek nőnie kell az 1958-ashoz képest. Az üresen maradt helyek azt mutatják, hogy ott a tényező hatása nem értelmezhető. Míg a kis nyilak a szabályok szerinti tervváltozást tüntetik fel, addig a nagyok a ténylegesen megvalósult tervnövekedést, illetve -csökkenést.

Mit mutat az 5. sz. táblázat? A kis nyilaknak a nagyokkal való gyakori soronkénti egybeesése (a gyakoriságokat a sorok végén tüntettük fel) azt jelzi, amit a tanulmány eddigi részeiben már láttunk: mind a négy tényező lényegesnek tekinthető a tervváltozások előidézésében.

Ha a tényezők hatásait együtt vizsgáljuk, akkor kitűnik, hogy a második, a harmadik és a negyedik tényező általában azonos erősségű. Erre abból következtettünk, hogy ha egy oszlop kis nyilai 2:1 arányban mutatnak föl vagy le, akkor az az irány „gyóz”, vagyis a terv abba az irányba fog ténylegesen változni, amerre két tényező mutat. Kivétel ez alól csak az 1960. és 1969. évi terv.

Az első tényező befolyása a többinél erősebbnek tűnik (amennyiben három eset alapján következtetések vonhatók le), mivel a két alkalommal jelentkező 2:2-es „döntetlent” e tényező jelenléte dönti el, és a harmadik esetben is ennek a szabálynak megfelelően mozdul el a terv.

A kis nyilak által kifejezett konfliktusok tehát elég egyszerűen talál-

¹⁹ Ez alkalommal az „egyenlegváltozás → ambícióváltozás”-séma helyett az egységes tárgyalás céljából az „egyenlegváltozás → tervváltozás”-sémát vettük.

5. sz. táblázat

A tervezői magatartás négy szabályosságának hatása a tervkészítésre

Megnevezés	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	Egybeesés gyakorisága
1. Középtávú terv kezdő éve	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	3 : 0
2. Feszültség hatása	↑		↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	9 : 4
3. Külkereskedelmi egyenleg hatása	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	9 : 4
4. Késleltetett feszültség hatása	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	9 : 4
															100%
															69%
															69%
															69%

nak megoldást: *a terv abba az irányba változik, amerre több kis nyíl mutat; egyenlő számú ellentétes irányú hatás esetén pedig az első szabályosság dönt.*²⁰

Ezek után megállapíthatjuk, hogy a fentiek szerint az általunk vizsgált négy tényező alakulása *lényegében* meghatározza a terv változásának *irányát*, vagyis azt, hogy a következő évben az ideihez képest nő vagy csökken a terv.

Tanulmányunk írása közben váltak ismertté az 1972. évi tény- és az 1973. évi tervadatok. Ha a fenti, 14 év adatai alapján levont komplex szabályosság segítségével megkísérljük az 1973-as tervváltozás irányát kiszámítani, akkor ez sikeresnek bizonyul. A második és a negyedik tényező ugyanis lefelé, a harmadik fölfelé változtatná a tervet, és így az összevont szabályosság szerint a tervnek csökkennie kellene. És valóban ez történt: az 1973-as terv az 1972. évihez képest csökkent.

Tanulmányunkat kísérletnek tekintjük a tervezési magatartás leírására. A téma és a módszer is további elmélyült kutatást igényel: úgy tűnik, az ilyen vizsgálatok új elemekkel járulhatnak hozzá a gazdaság valóságos működésének megismeréséhez.

²⁰ Sokkal bonyolultabb lenne a helyzet, ha amellett hogy mindegyik tényező lényeges, egyes konfliktushelyzeteket nem az egyenragú tényezők számbeli fölénye döntene el, hanem bizonyos tényezők időleges gazdaságpolitikai fontossága, vagyis az aktuálisan fontos tényező legyőzné az éppen kevésbé fontos többi.

GAZDASÁGI FOGALMAK MAGYARÁZATA MUNKAHELYI VEZETŐK RÉSZÉRE

A különböző munkaügyi, szervezési, technikai stb. fogalmak egységes értelmezésének hiánya káros következményekkel járhat a gyakorlati munkában, illetve az irányítás során sok munkahelyi feszültség forrása lehet.

A gyakran előforduló — és a legújabb elméleteknek megfelelő — fogalmak magyarázatát tartalmazó mű nagyban elősegíti a fogalmak egységes értelmezését, és ezzel segítséget nyújt a szakemberek, valamint a különböző szintű vezető-továbbképzésben részt vevők számára.

A könyvben túlsúlyban vannak a közvetlenül üzemgazdasági, munkaügyi, munkahelyi fogalmak, s ezeket olyan szervezőtechnikai, számítástechnikai magyarázatok egészítik ki, amelyek mind nagyobb érdeklődésre tarthatnak számot. A gyakorlati használhatóságot növeli az is, hogy az egyes címszavak után a szerzők utalnak a jogforrásra és a hat fő csoportba sorolt szakirodalomra. A jogforrásra utalás a mélyebb tájékozódás, a továbbképzés szempontjából is lényeges.

A mű nemcsak a munkahelyi vezetők, de a különböző szintű vezető-továbbképző iskolák, tanfolyamok hallgatói számára is feltétlenül hasznos és jelentős segítséget nyújtó ismereteket ad.

500 l., kötve 50,— Ft

A Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó kiadványa